

NAKLADATELSKÉ POZŮSTALOSTI VE FONDECH KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA A PAMÁTNÍKU NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ

Eva Wolfová

Publishers' estates in the Library of the National museum and of the Museum of Czech literature

Estates of Czech and Moravian publishers are of fundamental importance for the study of the development of book culture in the Czech Republic during the last two centuries. They contain their private libraries, publisher's archives, as well as many other literary, artistic and material documents deposited in archives, museums and libraries. Among those, the most significant are the Library of the National Museum (KNM) and the Museum of Czech Literature (PNP). The purpose of the present paper is to call attention to the number and size of such estates (archives, libraries, pieces of art) in KNM and PNP. They offer the opportunity to study a major part of publishing activities in our country during the 19th and 20th centuries.

Keywords: Book culture in Czech Republic in the 19th and 20th centuries – estates of Czech and Moravian publishers – publishers' archives – collections of books – collections of pieces of art – Library of the National Museum – Museum of Czech Literature

Pro studium dějin nakladatelské činnosti v České republice mají zásadní význam pozůstalosti českých a moravských nakladatelů, obsahující nejen jejich osobní fondy a nakladatelské archivy, ale i četné knižní, výtvarné a hmotné doklady, které jsou cennými prameny, nezbytnými k poznání vývoje české knižní kultury, zejména za posledních 200 let. Jsou uloženy v institucích, jako jsou archivy, muzea, knihovny a galerie.

K nejvýznamnějším z nich patří Knihovna Národního muzea, shromažďující nakladatelské pozůstalosti jednak v oddělení základní knihovny (knihovní celky z majetku nakladatelů), jednak v oddělení knižní kultury (osobní fondy a archivy i výtvarné doklady, vzniklé z činnosti nakladatelství) a Památník národního písemnictví. Literární archiv je hlavním pramenným zdrojem pro bádání o rozsahu, obsahu a dosahu nakladatelské práce v našich zemích a rovněž knihovna a oddělení uměleckých sbírek ukládají významné knihovní celky a soubory výtvarných děl, pocházející z bývalých nakladatelství, činných vesměs v 19. a 20. století jak v Praze, tak i na území České republiky.¹

V zájmu historické správnosti je nutno zmínit, že literární archiv se od založení Národního muzea (1818) rozvíjel v rámci Knihovny Národního muzea. Počátkem padesátých let 20. století byl fyzicky přemístěn do Strahovského kláštera v Praze, v němž od roku 1952 působil Památník národního písemnictví. Do jeho struktury byl literární archiv v rozsahu 1,7 milionů archivních jednotek začleněn k 1. 1. 1964. Za skoro padesát let činnosti literárního archivu ve správě PNP se počet archiválií ztrojnásobil a v současnosti dosahuje 6 milionů archivních jednotek.

Výše popsaná situace vedla k tomu, že některé archivní, knihovní i výtvarné fondy obou institucí jsou provázány a části těchto fondů jsou uloženy jak v Knihovně Národního muzea, tak i v Památníku národního písemnictví. Z odborného hlediska to nepředstavuje problém. Materiály jsou zpracovávány podle stejných předpisů a směrnic kvalifikovanými a zkušenými odborníky a jsou rovněž podle stejných norem zpřístupňovány ve studovnách, při výstavní a publikační činnosti obou zmíněných, ale i mnoha dalších institucí v České republice. Počátkem devadesátých let minulého století, ale i později došlo dokonce k delimitacím některých fondů či jejich částí z Památníku národního písemnictví do Národního muzea a opačně v zájmu scelení fondů a přesnější profilace sbírek podle převažujícího zaměření.

Od roku 1990 se ale nárazově tu s větší, tu s menší intenzitou, rozpřádá diskuse o tom, zdali má být literární archiv jako celek z výše uvedených historických důvodů převeden zpět do Národního muzea. Diskuse zesiluje vždy v souvislosti s personálními změnami na Ministerstvu kultury ČR či ve vedení Národního muzea a Památníku národního písemnictví, ale i ve vedení jiných institucí, jako je např. Národní knihovna. Takové rozhodnutí by v současnosti bylo politickým rozhodnutím, protože ani z odborného, ani z ekonomického hlediska k tomu, podle názoru autorky článku, nejsou důvody.

Podobně se čas od času ozývají hlasy, volající po snižování počtu státních muzeí, knihoven a galerií ev. jejich slučování nebo převádění na jiné zřizovatele. S tím souvisí rovněž občas propukající a zase utichající debata o současné formě příspěvkových organizací a jejich transformaci na

¹ Autorka článku byla zaměstnána v Knihovně NM od 1. 1. 1976 do 14. 10. 1991 (oddělení literatury 19. století a knižní kultury, nyní oddělení knižní kultury), od roku 1983 jako vedoucí tohoto oddělení. Od 15. 10. 1991 do 31. 1. 2008 byla ředitelkou Památníku národního písemnictví.

formu jinou, umožňující optimální hospodaření a zajišťující co nejvyšší výsledky odborné a výzkumné činnosti.

Těmto krokům by však měla předcházet důkladná analýza současného stavu sbírek spravovaných muzejními institucemi a jejich činností, a poté návrh a zavedení nové struktury uspořádání sbírek v síti institucí, které o toto národní kulturní dědictví v majetku státu budou pečovat. Jakou váhu v tom budou mít historické aspekty vzniku jednotlivých institucí a jejich sbírek je otázkou. Ke koncepčnímu řešení zatím nedošlo a případné další směřování vývoje v oblasti českého muzejnictví závisí na budoucí politické a ekonomické situaci v zemi.

Knihovna Národního muzea (KNM)

Oddělení základní knihovny KNM uchovává více než 50 knihovnických celků, z toho téměř čtvrtinu tvoří knihovny z majetku nakladatelů a vydavatelů nebo jsou přímo archivními knihovnami příslušných nakladatelství (cca 24.000 zkatologizovaných svazků).

Nejstarším celkem je nepochybně knihovna tiskaře a vydavatele Bohumila Haase (1765–1824) a jeho pokračovatelů s 84 svazky. Za nejvýznamnější však je nutno považovat knihovnu jednoho z největších pražských vydavatelů, Jana Otty (1841–1916), o rozsahu 7.827 svazků z produkce nakladatelství. Je uspořádána dle jednotlivých edičních řad, zvláště jsou uchovány velké řady encyklopedií. Knihovna je instalována v původním mobiliáři. Nejpočetnějším fondem je naproti tomu knihovna Státního nakladatelství (později Státního pedagogického nakladatelství) o 10.796 svazcích (především učebnice, slovníky, naučné spisy, cestopisy a beletrie pro děti i dospělé). Dalším rozsáhlým celkem je knihovna nakladatele Josefa Richarda Vilímka (1835–1911), obsahující 2.264 svazků (převážně beletrie, naučná a populárně vědná literatura a dětské knihy a časopisy).

Ostatní knihovní celky jsou sice méně početné, ale z hlediska vývoje české knižní kultury velice důležité. Jedná se např. o knihovny Františka Bačkovského (1854–1908) se 773 svazky, Václava Petra (1897–1978) s hodnotnými tituly beletrie, poesie, naučných i dětských knih (759 svazků), Josefa Hladkého (1885–1962) s 535 svazky, Leoše Karla Žižky (1866–1969) se 140 svazky, Václava Poláčka (1898–1969) s 52 svazky, Vladimíra Žikeše (1906–1981) se 141 svazkem a Josefa Lukáse (1914–1942) se 129 svazky.²

Oddělení knižní kultury KNM vzniklo v roce 1969. Původně se jeho činnost rozvíjela v působnosti oddělení literatury 19. století a knižní kultury, v současnosti je samostatným oddělením. Jeho úkolem bylo získávat, zpracovávat a využívat neknižní doklady k vývoji písma, knihy a tisku. Tyto materiály byly shromažďovány průběžně od založení Národního muzea, což tvořilo součást poslání a náplně historické činnosti KNM. Přínosem takového soustředění fondů a činností v samostatném oddělení však bylo jednoznačně zkvalitnění muzejní práce na úseku akvizice, evi-

dence v obou stupních i uložení materiálu a znamenalo současně i zvýšení úrovně zpřístupňování, jak badatelům ve studovně, tak v oblasti využití sbírek v expoziční, výstavní a publikační činnosti.³

Sbírka nakladatelských archivů a korespondence uchovává v současnosti více než čtyřicet pozůstalostí pražských i mimopražských nakladatelů, ale i typografů a knižních grafiků. Historicky nejstarší je torzo pozůstalosti pražského tiskaře a vydavatele Bohumila Haase. Nejvýznamnějšími a nejrozsáhlejšími jsou osobní fondy a archivy nakladatelů Františka Šimáčka (1834–1885), Josefa R. Vilímka, Josefa Pelcla (1861–1916), Václava Petra, známého jako nakladatele hodnotné beletrie i poezie (např. edice prvotin českých básníků). Nakladatelství Vladimíra Žikeše působilo ve dvacátých a třicátých letech 20. století a pak v letech 1945–1949. Ve fondu se nalézají např. rukopisy Žikešových špalíčků včetně ilustrací Vojtěcha Kubašty.

Současně jsou zde uloženy i fondy menšího rozsahu, přesto s velmi důležitými doklady o činnosti nakladatelů, jako byli Leoš K. Žižka, Josef Hladký, Alois Srdce (1888–1966), Jaroslav Picka (1897–1957), Václav Poláček, Leopold Mazáč (1900–1948), Vilém Šmidt (1908–1990), Jan Pohořelý (1913–1995), Josef Lukásik a jiní. Součástí fondu je rovněž soubor nakladatelských seznamů, letáků a knihkupeckých katalogů.

Celkem je evidováno přes 45.000 archiválií, jmenný katalog autorů korespondence z fondu Nakladatelské pozůstalosti je zveřejněn na webových stránkách oddělení knižní kultury KNM.⁴ V oddělení byly průběžně budovány sbírky ilustrací (cca 10.000 inv. čísel), exlibris, plakátů, hmotných památek a štočků pocházejících ze získaných pozůstalostí. Veškeré materiály, zejména ilustrace, byly vždy využívány ve výstavní činnosti KNM a jinde.⁵ Jejich soustavnějšímu odbornému a vědeckému využití bránila především v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století politická a společenská situace. Zabývat se činností soukromých nakladatelů, zejména v letech 1918–1949 a připomínat mnohdy skvělé výsledky jejich práce i zásluhy o rozvoj české kultury a vzdělanosti bylo v podstatě nežádoucí. Situace se i v tomto smyslu pozitivně změnila po roce 1989. Již v následujícím roce byla v KNM uspořádána výstava poprvé mapující nakladatelskou činnost v českých zemích v 19. a 20. století na základě fondů uložených v KNM.⁶

Památník národního písemnictví (PNP)

V PNP jsou mimo jiné uloženy pozůstalosti nakladatelů působících v České republice, zejména od poloviny 19. století do roku 1949, v zahraničním exilu během padesátých až osmdesátých let 20. století, ale i v letech 1950–1992 v tehdejší ČSSR a ČSFR. Jedná se o téměř 60 osobních fondů nakladatelů spolu s archivy nakladatelství, 10 knihovnických celků a více než 10 souborů výtvarných děl, uložených podle povahy materiálu v literárním archivu, knihovně a oddělení uměleckých sbírek.⁷

² SKWARLOVÁ 1999, s. 22–23.

³ RYŠAVÁ 1999, s. 27–32.

⁴ www.nm.cz, podle rešerše Pavla Muchky, vedoucího oddělení knižní kultury KNM z června 2012. Zpracovatelé nakladatelských pozůstalostí v KNM: Z. Lobkowicz, R. Khel, D. Štěpánová, E. Wolfová a další.

⁵ WOLFOVÁ 1990, s. 78–79.

⁶ Scénář výstavy připravily D. Štěpánová a E. Wolfová.

⁷ Viz <www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz>.

V literárním archivu (dále jen LA/PNP) je uloženo téměř 2.000 osobních, spolkových a jiných fondů, z nichž téměř 60 fondů (tj. 3%) označujeme jako fondy nakladatelské, ať se již jedná o osobní fondy nakladatelů, či archivy nakladatelství. Obsahují hlavně korespondenci s autory, četné rukopisy a jiné doklady. Co se týče stavu zpracování je již 57% nakladatelských fondů zpracováno ve II. stupni evidence, 22% fondů je uspořádáno v I. stupni evidence, 6 % fondů je částečně uspořádáno a pouze 15% fondů zůstává neuspořádáno. Badatelům a institucím je tedy pro potřeby odborné a vědecké činnosti plně přístupno 85 % těchto fondů. Všechny zpracované fondy jsou doplněny soupisem (inventářem), které PNP na vyžádání rozesílá zájemcům. Neuspořádané, či pouze částečně uspořádané fondy jsou ale rovněž přístupné za podmínek, zvláště stanovených zákonem o archivnictví a spisové službě i souvisejícími předpisy a díky znalostem odborných pracovníků, kteří v nich umí vyhledávat.⁸

Za nejstarší fond se pokládá osobní fond a část nakladatelského archivu Jana Hostivíta Pospíšila (1785–1868) majitele tiskárny v Hradci Králové, který založil své vydavatelství v roce 1818 za účelem vydávání spisů českých autorů (celkem asi 400 titulů). V tradici pokračovali jeho synové v Praze, Chrudimi a Pardubicích.

Početně nejrozsáhlejším archívem je fond nakladatelství Československý spisovatel o rozsahu 1.211 kartonů, uložený v původním uspořádání. Jednalo se o nakladatelství Českého literárního fondu, působící od roku 1949 až do počátku devadesátých let minulého století, kdy PNP převzal knihovnu o 16.500 svazcích včetně archivu s mnoha doklady k téměř padesáti letům činnosti nakladatelství (1993).

Jedním z nejvýznamnějších a materiálově nejbohatším je fond nakladatele Josefa R. Vilímka se 434 kartony, z nichž cca 1/3 je již zkatalogizována ve II. stupni evidence. Po smrti zakladatele firmu provozoval Josef R. Vilímek ml. (1860–1938). Činnost nakladatelství ukončil rok 1949. V LA/PNP (fotoarchív) je uložen také archiv pozitivů, další části pozůstalosti jsou uloženy v knihovně a uměleckých sbírkách (viz dále).

Ve výčtu nelze opomenout fond nakladatelství Jana Otty, založeného v roce 1871, jehož zpracování bylo zcela dokončeno v roce 2010 (celkem 323 kartony). Ve II. stupni evidence je zpracován rovněž archiv nakladatelství Družstevní práce (založeno v roce 1922) o rozsahu 148 kartonů. Obsáhlý je i fond Svazu knihkupců a nakladatelů, jehož 284 kartony jsou částečně uspořádány.

Jedním z nejcennějších fondů první poloviny 20. století je archiv nakladatelství Aventinum (založeno 1919) a osobní fond jeho zakladatele Otakara Štorcha-Mariena (1897–1974) se 180 kartony. Nakladatelství se vedle zavedených domů rychle prosadilo a stalo se jedním z nejproslulejších českých moderních nakladatelství, díky osobnímu nasazení zakladatele. První etapu činnosti ukončilo z finančních důvodů v roce 1934, bylo pak krátce obnoveno po II. světové válce, aby skončilo, jako většina soukromých českých nakladatelství v roce 1949.

V LA/PNP je uložena ještě celá řada již zpracovaných fondů menšího rozsahu a díky jejich využívání lze podrobněji poznat historii nakladatelské práce u nás od 19. století do současnosti. Jedná se např. o fondy Ignáce L. Kobera (1825–1866), nakladatele působícího v letech 1846–1882, o rozsahu 15 kartonů a Františka A. Urbánka (1842–1908), který založil a provozoval spolu se synem specializované nakladatelství hudebnin (1872–1929). Tradici nakladatelství založeného v roce 1882 Františkem Šimáčkem (1834–1885) rozvíjel dále syn Bohuslav (1866–1945), poté bylo známo jako nakladatelství Šolc a Šimáček (1920–1949). V roce 1885 založil svůj ambiciózní podnik i František Topič (1858–1941), působící až do roku 1949. Část osobního a nakladatelského archivu je uložena v 7 kartonech.

V devadesátých letech 19. století vznikla další nakladatelství přinášející veřejnosti zásadní díla českých i zahraničních autorů. V roce 1892 bylo založeno nakladatelství zaměřené na vydávání hodnotných knih pro děti a mládež pod názvem Dědictví Komenského (3 kartony). Významnými firmami založenými před rokem 1900 byla nakladatelství Bedřicha Kočího (1869–1955), činné v Plzni od roku 1893 a později v Praze s archívem o 91 kartonech a nakladatelství Jana Laichtera (1858–1946), založené 1896, s osobním fondem a archívem o rozsahu 27 kartonů.

V období od 1900 do vzniku samostatné Československé republiky (1918) byla založena např. nakladatelství Hejda a Tuček (1900–1929) a Hyperion (1910), vedený Karlem Janským (1890–1959), vydavatelem, sběratelem a máchovským badatelem (15 kartonů). V roce 1911 vzniklo nakladatelství Adolfa Neuberta (fond o rozsahu 27 kartonů), patří sem i neobyčejně cenný a bohatý fotoarchív grafického závodu a nakladatelství Jana Štence (působilo v letech 1913–1950). Pozůstalost zakladatele firmy B. M. Klika – Zátíší knihy, srdce i ducha (1917) obsahovala vedle osobního fondu a archivu nakladatelství (94 kartonů) i bohatou knihovnu a četná výtvarná díla (viz dále).

Po vzniku ČSR se českým nakladatelům otevřely nové možnosti. Činnost zahájilo nakladatelství Družstevní práce (1922–1951), jehož archiv o rozsahu 148 kartonů i část fotoarchivu jsou často badatelsky využívány, LA/PNP ukládá i archiv nakladatelství Kvasnička a Hampl (1922–1949) a Sfínx (1924–1949) s osobním fondem jeho zakladatele Bohumila Jandy (1900–1982).

Části některých z výše uvedených fondů jsou uloženy v oddělení knižní kultury KNM, konkrétně se jedná o fondy Václava Petra, Leopolda Mazáče, Františka Šimáčka a Šolce a Šimáčka, Václava Poláčka, Josefa Lukasika, Josefa R. Vilímka a Josefa Pelcla. Jak už bylo poznamenáno, archivní materiály jsou v obou institucích zpracovávány podle stejné metodiky, a jako takové jsou v KNM rovněž přístupné a badatelsky využitelné.

Existence soukromých nakladatelství byla direktivně ukončena po převratu v roce 1948, prakticky v dubnu 1949. Některá z nich byla zestátněna a pokračovala v jiné politické hospodářské situaci s jiným programem a vedením. Po

⁸ Zpracovatelé nakladatelských fondů v LA/PNP : Fr. Bařha, K. Bílek, E. Bílková, T. Břeň, R. Ferklová, M. Formánková, V. Hellmuth-Brauner, J. Knap, Š. Koukalová, P. Krivský, P. Matouš, J. Mourková, D. Oulehlová, J. Steinbauerová, L. Šolcová, M. Šrūtová, M. Vinařová, J. Wagner, A. Zach a J. Zemanová.

roce 1950 vznikla i nakladatelství nová, přičemž činnost některých z nich skončila v devadesátých letech 20. století, a tak PNP získal další nakladatelské archivy a jejich části, aby byly „zachráněny“ pro budoucnost. Fotoarchiv LA/PNP byl obohacen v roce 1995 získáním cenného a zánikem ohroženého archivu negativů a pozitivů nakladatelství Melantrich (1910), tiskového koncernu Čs. strany národně socialistické, který pak byl od roku 1950 nakladatelstvím Čs. strany socialistické. Za téměř 90 let činnosti vydal Melantrich stovky hodnotných titulů. Podobně zde byly uloženy i archivy nakladatelství KOS – Klub osvobozeného samizdatu (1989–1996), Panorama (1978–1994), nakladatelství Ivo Železný (1990–1997) a Československého spisovatele (viz výše).

Na zpracování ještě čekají archivy tiskového a nakladatelského družstva československých legionářů v Praze Čin (založeno v roce 1920) o rozsahu 160 kartonů a nakladatelů Bedřicha Kočího (viz výše) o počtu 91 karton, Břetislava M. Kliky s 94 kartony a Josefa Pelcla (39 kartonů). K vyjmenovaným fondům nutno připočítat fond s názvem Nakladatelské domy. Jedná se o sbírku tisků v rozsahu 32 kartonů, časově zahrnující období od konce 19. století až do roku 1950.

Knihovna PNP uchovává celkem téměř 90 knihovních celků. Desetinu z nich tvoří osobní knihovny nakladatelů, prolínající se s knihovnami soukromých nakladatelství. Jedná se celkem asi o 40.000 svazků, z nichž více než polovina je zkatalogizována. Přehled poskytuje jednak on line katalog knihovny, jednak naskenovaný lístkový katalog přístupné z webových stránek PNP.

Knihovní celky byly v oddělení ukládány průběžně, tak např. v roce 1952 byla zaevidována knihovna Josefa R. Vilímka (7.800 svazků), jejíž část je uložena v KNM, v roce 1957 knihovna nakladatelství Družstevní práce o rozsahu 718 svazků, v roce 1958 knihovní fond Břetislava M. Kliky se 7.715 svazky a v roce 1959 knihovna Karla Jánského s 558 svazky z nakladatelství Hyperion. V šedesátých letech 20. století (1967) byla získána knihovna Arno Šaňky (1892–1966), bibliofila a vydavatele (5.059 svazků) a v roce 1974 knihovní celek Aventina o rozsahu 861 svazek.

Po roce 1989 se pozornost soustředila na akvizici exilových a samizdatových nakladatelství, tak např. v letech 1990–1991 byla získána od Josefa Škvoreckého (1924–2012) v Torontu sbírka překladů děl autora a knih z produkce nakladatelství Sixty–Eight Publishers. Významnou akvizicí byla knihovna nakladatelství Československý spisovatel o rozsahu 16.500 svazků, obsahující rovněž knihovnu nakladatele Františka Borového (1874–1936).⁹

Oddělení uměleckých sbírek PNP uchovává celkem 125 souborů výtvarných děl a hmotných památek, přičemž soubory získané z nakladatelských pozůstalostí představují přibližně desetinu. Jedná se cca o 105.000 sbírkových předmětů, tedy asi čtvrtinu sbírky výtvarného umění o více než 400.000 inventárních číslech evidovaných v oddělení. Všechny soubory, včetně části fondu Josefa R. Vilímka jsou zkatalogizovány.

Nejvýznamnějším a současně největším je soubor uměleckých děl z nakladatelství Josefa R. Vilímka (viz výše) s původní kartotékou nakladatelství o rozsahu 85.694 sbírkových předmětů. Obsahuje hlavně návrhy knižních obálek, ilustrací (např. Zdeňka Buriana) a grafických úprav. Cenné materiály k činnosti tohoto nakladatelství jsou uloženy i ve fondu Jana a Věry Sainerových (820 inv. čísel). Dalším v pořadí, co se týče počtu, ale i významu a obsahu je fond sběratele, bibliofila, ale i vydavatele Arno Šaňky s úctyhodnými 5.784 inventárními čísly, podobně je bohatá je i výtvarná sbírka firmy Šolc a Šimáček (1920–1949) o rozsahu 3.504 inv. čísel.

Z jednoho z nejvýznamnějších nakladatelských domů v našich zemích, nakladatelství Jana Otty pochází sbírka výtvarných děl (1.951 inv. čísel), především kreseb, grafiky, návrhů ilustrací, grafických úprav, knižních obálek a dalších materiálů, např. štočků. Pozůstalost Břetislava M. Kliky obohatila sbírku souborem obrazů, kreseb, ilustrací, návrhů knižních obálek, nátisků a plakátů (2.456 inv. čísel), podobně tomu bylo i s fondem nakladatelství Družstevní práce (2.383 inv. čísel). V oddělení je uložena i výtvarná část nakladatelského archivu Hyperionu (kresby, portréty, vazby, knižní značky, užitá i volná grafika, celkem 488 inv. čísel), založeného Karlem Jánským a jeho sbírka výtvarného materiálu, vztahujícího se k osobnosti K. H. Máchy (687 inv. čísel). Z hlediska úplnosti jsou významné i fondy malého rozsahu, jako část výtvarného archivu nakladatelství Kvasnička a Hampl o počtu 85 inv. čísel a Leoše K. Žižky, který představuje soubor obrazů, plastik a reálií (37 inv. čísel).¹⁰

Na základě archivních, knižních a výtvarných materiálů uložených v Knihovně Národního muzea a Památníku národního písemnictví lze rekonstruovat vývoj nakladatelské činnosti v českých zemích za posledních 200 let téměř v úplnosti. Povolání nakladatele má dnes opět nezpochybnitelný význam a mnozí současní nakladatelé si za poslední dvacetiletí získali dobré jméno. V České republice je registrováno přes dva tisíce nakladatelství, ale skutečně činných je zhruba polovina. Ta se podílejí různou měrou na knižní produkci v zemi, která činila v loňském roce skoro 18 000 titulů. V mnohém se tak podařilo navázat na vynikající tradici nakladatelské činnosti v našich zemích a lze očekávat i úspěšný budoucí rozvoj.

Seznam literatury:

- RYŠAVÁ 1999: Eva Ryšavá, Oddělení knižní kultury. In: *Průvodce NM – Knihovna Národního muzea*, Praha 1999.
- SKWARLOVÁ 1999: Alena Skwarlová, Oddělení základní knihovny. In: *Průvodce NM – Knihovna Národního muzea*, Praha 1999.
- WOLFOVÁ 1990: Eva Wolfová, Speciální fondy a jejich katalogizace v Knihovně Národního muzea v Praze. In: *Čtenář*, roč. 42, č. 3, (Praha 1990).

⁹ Průvodce po fondech Knihovny PNP je k dispozici ve studovně fondů PNP.

¹⁰ Průvodce po fondech uměleckých sbírek PNP je k dispozici ve studovně fondů PNP a na webových stránkách PNP.

Zkratky:

KNM: Knihovna Národního muzea

PNP: Památník národního písemnictví

LA/PNP: literární archiv Památníku národního písemnictví

Zusammenfassung

NACHLÄSSE VON VERLEGERN IN DEN BESTÄNDEN DER BIBLIOTHEK DES NATIONALMUSEUMS UND DES MUSEUMS DER TSCHECHISCHEN LITERATUR IN PRAG

Für das Studium der Verlegertätigkeit und der Entwicklung der Buchkultur in den böhmischen Ländern während der letzten 200 Jahre sind die Nachlässe von böhmischen und mährischen Verlegern von grundlegender Bedeutung, die ihre persönlichen Fonds und Verlegerarchive sowie zahlreiche Bücher, Werke der bildenden Kunst u. a., enthalten. Diese wertvollen Quellen befinden sich in Archiven, Museen und Bibliotheken, von denen die *Knihovna Národního muzea* [Bibliothek des Nationalmuseums] und der *Památník národního písemnictví* [Museum der tschechischen Literatur] am bedeutendsten sind. Die Bibliothek des Nationalmuseums bewahrt in ihrer Basisbibliothek an die 50 Bibliothekseinheiten auf, wovon ein Viertel die Bibliotheken aus dem Besitz von Verlegern (mit insgesamt etwa 24.000 Bänden) bilden, und in ihrer Abteilung für Buchkultur mehr als 40 Nachlässe von Verlegern (ca. 45.000 Archivalien). In dieser Abteilung befinden sich auch Sammlungen von Illustrationen (etwa 10.000 Inventarnummern), Druckstöcken, Exlibris, Plakaten und weiteren Artefakten. Auch im Museum der tschechischen Literatur befinden sich Nachlässe von Verlegern aus dem 19. und 20. Jahrhundert. Es handelt sich um fast 60 persönliche Fonds samt Archiven der Verlagsanstalten (ca. 3.500 Kartons), 10 Bibliothekseinheiten und mehr als 10 Sammlungen von Werken der bildenden Kunst. 1964 wurde auch das Literaturarchiv

Bestandteil des Museums der tschechischen Literatur, das ursprünglich, seit 1818, Bestandteil der Bibliothek des Nationalmuseums war. Dies führte dazu, dass Bibliotheks- und Archivfonds der beiden Institutionen verflochten sind, indem Teile von einigen Fonds sowohl in der Bibliothek des Nationalmuseums als auch im Museum der tschechischen Literatur aufbewahrt werden. Die Materialien werden jedoch nach einheitlichen Normen bearbeitet und veröffentlicht, so dass die unterschiedliche Lokalisierung unter fachlichen Aspekten kein Problem darstellt. Während der fast 50 Jahre des Bestehens des Literaturarchivs in der Verwaltung des Museums der tschechischen Literatur hat sich die Zahl der Archiveinheiten verdreifacht. Im Literaturarchiv des Museums der tschechischen Literatur werden fast 2.000 persönliche und Vereinsfonds aufbewahrt, darunter 60 Fonds (3%) von Verlagen, die zu 85% in der Erfassungsstufe II bearbeitet sind. Eine vollständige Übersicht über die Bestände bietet ihr alphabetisches Verzeichnis auf den Internetseiten des Museums der tschechischen Literatur, über die man sowohl grundlegende Informationen erhalten als auch Verzeichnisse der einzelnen Fonds bestellen kann. Die Bibliothek bewahrt 90 Bibliothekseinheiten auf, von denen ein Zehntel Verleger- und Verlagsbibliotheken bilden (etwa 40.000 Bände). Darunter befinden sich auch Bestände, die nach 1989 erworben wurden, nämlich Samizdat- und Exilverlage sowie Verlage, die in den 90er Jahren des 20. Jh. aufgelöst wurden. Die Abteilung für Kunstsammlungen besitzt 125 Ensembles von Werken der bildenden Kunst und von materiellen Denkmälern, wobei diejenigen von den Verlegernachlässen stammenden etwa ein Zehntel (ca. 105.000) der Sammlungsgegenstände darstellen.

Das Ziel des Beitrags ist es, auf Anzahl und Umfang der Materialien aus den Verlegernachlässen in den Beständen der Bibliothek des Nationalmuseums und des Museums der tschechischen Literatur aufmerksam zu machen, die eine gute Basis für das Studium eines beträchtlichen Teiles der Verlagstätigkeit in unseren Ländern im 19. und 20. Jh. bieten.